

članci (II) – *articuli* (II)

UDK 171:172:177:261.7
Izlaganje na znanstv. skupu
Primljeno 5/1998.

ELEMENTI MORALNO-ETIČKE KRIZE U CRKVI (II)*

Marijan VALKOVIĆ, Zagreb

Ako govorimo o raznovrsnim »krizama« u svijetu, uključujući i moralno-etičku,¹ posve je logično da ih možemo očekivati i u Crkvi, jer je Crkva »u svijetu«. Moguće su razne varijante krize, od osobne do one više zajedničke i službene, strukturalne i institucijske, jednom riječju »eklezijalne krize« kao takve, u kojima se isprijecaju službeni stavovi u vjeri i moralu, posebice u ekleziologiji, s određenim strukturama u Crkvi, budući da ih nije moguće posve odijeliti. Pritom ćemo navesti i dotaknuti, dakako, samo neka velika i teška pitanja.

SVJEDOČANSTVA BROJNIH KRIZA U CRKVI

Drugi vatikanski sabor i pokoncilaska situacija

Svaki je opći crkveni sabor rješavao neke krize u Crkvi, ali je većinom i izazivao nove, već samim svojim obnovama, ali ujedno i strujama i skupinama koje se odupiru koncilskoj obnovi crkvenog zajedništva. Začudo, brzo nakon koncilskog optimizma nastupila je *kriza autoriteta* u Crkvi u dotad neviđenim razmjerima, što se posebice očitovalo u reagiranjima na encikliku Pavla VI. *Humanae vitae* 1968. godine. U novijoj povijesti Crkve, rekao je Congar – a on je sigurno dobar poznavatelj ekleziologije i prilika u Crkvi – nije bilo tako izričitih i javnih neslaganja i među vjernim i praktičnim katolicima. Štoviše, Crkvu je zahvatila »zima«, ponavljat će nešto kasnije neki navodeći izreku K. Rahnera. Uslijedit će kritički stavovi s obzirom na *Donum vitae*² i *Ordinatio sacerdotalis*³, na način

* Prvi dio rada objavljen je u BS 67 (1997), br 2–3, str. 223–235.

¹ M. VALKOVIĆ, Pogođenost kršćana moralno-etičkom krizom pri kraju stoljeća, BS 66 (1996), 2–3, str. 285–317.

² ZBOR ZA NAUK VJERE, *Donum vitae – Dar života. Naputak o poštivanju ljudskog života i o dostojanstvu radanja*. Odgovori na neka aktualna pitanja, Zagreb, KS, Dokumenti 88, 1987.

³ IVAN PAVAO II, Apostolsko pismo *Ordinatio sacerdotalis*, potpisano na Duhove 22. svibnja 1994., objavljeno u *L' Oss. Rom.* 30.–31. svibnja 1994.; AAS 86 /1994/ 54–58; *Il Regno-Doc.* 13/ 1994., str. 385–386.

imenovanja biskupa i kompetencije redovitoga crkvenog učiteljstva u teološkim pitanjima, na neka pitanja spolne i ženidbene etike, na pastoralni pristup problematici rastavljenih i ponovno vjenčanih katolika i drugo. Uobičajeno tradicionalno jedinstvo u Crkvi je uzdrmano, ali nema formalnih raskola (tradicionalistički pokret biskupa J. Lefèbvrea nastoji se neutralizirati; samostalna Katolička Crkva u Kini je poseban slučaj). U nekim zemljama povećan je broj onih koji istupaju iz Crkve, posebice u Austriji i Njemačkoj. Mnogi žele više suodlučivanja i poštivanja načela supsidijarnosti u samoj Crkvi. Opadanje vjerske prakse kao i općenito sociološko raslojavanje tradicionalnih »katoličkih« okružja uznemiruje mnoge katolike, koji imaju teškoću prilagoditi se novom stilu života u dijaspori.⁴ A takva mala okružja vjernicima i općenito danas osamljenim pojedincima prijeko su potrebna (jezikom katoličkoga socijalnog nauka: »corpora intermedia«). Ono što ulijeva nadu i povjerenje jesu mlađi vjernici, većinom okupljeni u manjim zajednicama u kojima nalaze podršku za svoj život i za svoj rad u Crkvi i društvu (u društvenom, narodnom i političkom pogledu: kultura »zavičaja«). Čini se da je taj aspekt stvaranja manjih zajednica i okružja između individualizma i kozmopolitizma od odlučujuće važnosti za humano življenje čovjeka danas i u budućnosti, dakako uz uvjet da te zajednice ne budu zatvorene.

Imamo skupinâ koje ne prihvaćaju koncilsku novost ili Koncil tumače restriktivno kroz cjedilo ranijih crkvenih formulacija vjerskih istina i moralnih normi (slučaj *Lefèbvrea* samo je krajnji primjer, ali ima mnogo više-manje sličnih, iako ne tako izričito i otvoreno). Da je bilo i jednostranih tumačenja Koncila u smislu grubih kidanja s tradicijom, također treba priznati. Opadanje vjerske prakse (nedjeljne mise, česte ispovijedi...) te svećeničkih i redovničkih zvanja znak su te krize. Veća ili manja kriza bila je u brojnih vjernika zbog nedostatka pripreve za neke promjene (liturgija, ekumenizam.).

Neki teolozi, nezadovoljni pitanjima koja su po njihovu mišljenju ostala neriješena na Koncilu, počeli su vrlo brzo govoriti o onome što bi trebalo riješiti na Trećem vatikanskom saboru (D. Tracy, H. Küng, Ch. Davis i drugi).

⁴ Pokoncilsku krizu Crkve (i vjere) u Zapadnoj Europi možda najbolje pokazuje primjer Nizozemske, u kojoj su provedena dva sociološka istraživanja religioznosti i crkvenosti u rasponu od trideset godina: 1966. i 1996. Sekularizacija je u tom razdoblju osobito zahvatila Katoličku Crkvu s poznatim posljedicama (opadanje vjerske prakse, redovničkih i svećeničkih zvanja itd.). Više nego simptom prave nevjere uočljiv je fenomen nenavezanosti na Crkvu kao ustanovu i na njezinu vjersku praksu, ali i s tendencijom slabljenja vjere općenito: barem tako neki tumače. Crkva uživa dosta visok ugled, ali dobrim dijelom kao socijalna ustanova (poput *Greenpeace* ili *Amnesty International*). Usp. G. Dekker/J. de Hart/J. Peters, *God in Nederland 1966–1996*, Amsterdam, Anthos, 1997. Prikaz: Herder-Korrespondenz 1/1998., str. 12–14 (Niederlande: Weniger kirchlich, aber nicht ungläubig).

Poznati moralist B. Häring vidio je krizu brzo nakon Koncila na pozadini velikih izazova pred kojima se danas našla koncilski orijentirana Crkva.⁵ Bečki pastoralist P. M. Zulehner vidi glavni problem u provođenju »suodgovornosti u zajedništvu«. ⁶ To je bilo lakše provesti u prvim stoljećima kad je Crkva bila u malim zajednicama, ali razvitkom »velike« ili »pučke« (narodne) Crkve širi se rasporak između osobno življene vjere i institucije, na što se već tužio biskup Salvi-
jan (Marseille) u 5. stoljeću: što više nas ima, to slabija vjera. Razvitak će velikim dijelom dati biljeg onomu što će neki nazvati »temeljnomo pastoralnom šizmom« (Paul Audet, 1971.): imamo na jednoj strani klerikalnu Crkvu, kojoj su neki laici u novije vrijeme suradnici, a na drugoj najveći dio »običnih vjernika«. Umjesto »Crkve puka/naroda« (laós) imamo »Crkvu za puk/narod«, autoritarnu i skrbničku, zaključuju neki pojednostavnjujući problem i generalizirajući, ali ne bez određenog temelja.

A s obzirom na bivše komunističke zemlje u Srednjoj i Istočnoj Europi kaže bivši generalni tajnik Njemačke biskupske konferencije W. Schaetzler:

»U državama Srednje i Istočne Europe, u kojima vlada želi reakcionarno svesti slobodu Crkve na stanje pod komunizmom, mora se uz pomoć zapadnih biskupskih konferencija mobilizirati javno mišljenje protiv toga. Oblici dušobrižništva i pastoralni naponi trebaju biti, u skladu s društvenim razvojem, u visokom stupnju usmjereni prema javnosti, jer inače ih se ne zapaža i ne mogu razviti svoju djelotvornost. Institucionalna vjerska sloboda, koja daje Crkvi visok stupanj strukturalne djelotvornosti, mora, gdje je još nema, biti kao cilj, a gdje već postoji, treba je dalje izgraditi.«⁷

Humanae vitae

Raznovrsna previranja nakon Koncila našla su crtu razdvajanja i svoju konkretnu spornu točku u pitanju sprječavanja začeca ili kontracepcije koje je, naoko

⁵ Häring vidi te izazove u svezi sa sljedećim pitanjima i problemima: 1. kako naviještati i svjedočiti evanđeoski nauk o nenasilju u današnjem svijetu; 2. proročko svjedočanstvo u etičkom pogledu (evanđeoski savjeti); 3. ekumenski zahtjevi između rutine i proročkog ostvarenja; 4. sloboda i zajedništvo u Crkvi; 5. pitanje kršćanske zrelosti; 6. uloga savjesti; 7. kako »nužnu« Crkvu pretvoriti u onu koja oslobađa; 8. savjest vjernika i učiteljstvo; 9. autoritet slobode u Crkvi; 10. zahtjevi misija u današnjem svijetu; 11. kako u raznim oblicima protesta vidjeti znakove nade. Usp. B. HÄRING, *Theologie im Protest. Die Kirche im Konflikt*, Salzburg, Otto Müller Verlag, 1971.

⁶ P. M. ZULEHNER, Mitverantwortung in der Kirche als Gemeinschaft; u *Leben aus christlicher Verantwortung. Ein Grundkurs der Moral*, Bd. 3, hrsg.n von J. Gründel, Düsseldorf, Patmos-V., str. 194–215.

⁷ W. SCHAETZLER, Zum gesellschaftlichen Auftrag der Kirche heute. Chancen und Schwierigkeiten, u *Kirche und Gesellschaft*, Nr. 235, Mönchengladbach, 1996., str. 15.

rubno, na vidljiv i gotovo napadan način polariziralo mišljenja i stavove u Crkvi, situacija koja nakon tri desetljeća još uvijek traje. S enciklikom *Humanae vitae* (1968.) nastalo je u velikim dijelovima Crkve otvoreno suprotstavljanje vrhovnom crkvenom autoritetu, činjenica kakvu ne poznaje novija povijest Crkve. Burne su bile reakcije brojnih teologa i laika na pojavu enciklike, čak i neke biskupske konferencije imale su prilično diferencirane stavove. Zapravo, problematika traje i danas, čak je još dublja, jer sadašnji Papa je izričito i u više navrata zauzeo svoj poznati stav, a velik dio Crkve, unatoč poštovanju prema Papi, nekako ne prihvaća njegovo stajalište. Mnogi vjernici uzimaju svoju savjest kao zadnje mjerilo ne samo u konkretnom i subjektivnom slučaju nego i načelno u teorijskom pogledu. Mnogi žale što je Pavao VI. izričito izuzeo konkretno pitanje reguliranja začeca kao temu raspravljanja na Drugom vatikanskom saboru, s objašnjenjem da će vrhovno učiteljstvo donijeti u svoje vrijeme potrebne upute (GS, bilješka 14).

Kritičke izjave

Na početku je protest u Americi bio znak solidarnosti s teologom moralistom Ch. Curranom s Katoličkog sveučilišta Amerike («Washingtonska deklaracija»), koji je postao ciljem kritike crkvenih vlasti u Rimu zbog neslaganja s enciklikom HV, a onda je prerastao u opću izjavu neslaganja s enciklikom s preko 2.000 potpisnika. Akcija skupnih izjava neslaganja poduzeta je u brojnim zemljama.

U Njemačkoj su se profesori moralne teologije na katoličkim bogoslovnim fakultetima zajednički izjasnili kritički već ranije, odmah nakon izlaska enciklike *Humanae vitae*.

Izjave episkopata

Sam je Pavao VI. pozvao biskupe da dorade nauk HV, budući da je bio svjestan kompleksnosti problematike. Većina je episkopata jednostavno pozdravila nauk enciklike, ali neki su kreativno zahvatili u samu problematiku, posebice razlikujući načelnu i teorijsku stranu od pastoralne i subjektivne (npr. francuski, njemački, austrijski, američki.). Biskupska konferencija Jugoslavije intervenirala je u dva navrata. Posebice je važan drugi dokument u kojem donosi neke interesantne pojedinosti.⁸

⁸ PAVAO VI., Enciklika *Humanae vitae*, HKD sv. Ćirila i Metroda, Zagreb 1970. *Uputa naših biskupa o enciklici pape Pavla VI o enciklici Humanae vitae*. Pastirska poruka biskupa Jugoslavije o prenošenju ljudskog života, HKD sv. Ćirila i Metoda, Zagreb 1970.; FRANCUSKI BISKUPI, *Uputa o enciklici Humanae vitae*, KS, Dokumenti 27, Zagreb 1970.; J. KUNIČIĆ, *Smiemo li kritizirati francuske biskupe?* Osvrt na Uputu francuskih biskupa o enciklici *Humanae vitae*, HKD sv. Ćirila i Metoda, Zagreb 1970. Zbirka dokumenata brojnih biskupskih konferen-

Govor Ivana Pavla II. u povodu 20. obljetnice HV.

Poznato je da je Ivan Pavao II. vrlo načelan i dosljedan zagovornik enciklike HV. Na temelju svojega personalističkog stava već je kao biskup na Koncilu zagovarao tradicionalno gledište o kontracepciji,⁹ a kao papa u brojnim će nastupima i dokumentima braniti nauk HV, ali mnogi će teolozi i laici biti osobito izazvani njegovim govorom teolozima u povodu 20. obljetnice enciklike HV.¹⁰ Neprihvatanje nauka HV Papa povezuje s grijehom nevjere prema Bogu.

Priručnik (»Vademecum«) za ispovjednike u povodu »Jubileja 2000«¹¹

Uzevši u obzir potrebu obraćenja i pokore kao, po sebi, bitnog dijela svakog jubileja, bila je očita potreba da to obraćenje zahvati i bračnu etiku, posebice pitanje u vezi s kontracepcijom. Problem je važan i težak, jer je poznato da velik dio Crkve ne prihvaća nauk enciklike, najviše u praksi, ali i načelno i teorijski. Zadaća je povjerena Vijeću za obitelj koje je izdalo poseban dokument ne baš jasno i točno izraženih smjernica za pastoralnu praksu te su glasovi u tisku bili u znaku neodređenosti odnosno pitanja ima li u dokumentu nešto novo ili nema. Dokument na »objektivnoj« i »načelnoj« razini stoji, kako se može i očekivati, na liniji koju zastupaju HV i sadašnji papa Ivan Pavao II., ali u pastoralnom pogledu, za razliku od tradicionalne linije, više uvažava kompetenciju savjesti, makar ona bila i krivo formirana. U praktičnom pogledu dokument kao da uključno slijedi one biskupske konferencije koje su odmah apelirale na subjektivnu stranu, tj. na savjest bračnih drugova. Ako se ima pred očima koliko su raniji rimski dokumenti inzistirali na objektivnom zlu sprječavanja začeca i na dužnosti ispovjednika da pita i poučava u ispovijedi,¹² onda je ovdje u tom pogledu priličan pomak, jedino

cija širom svijeta: L. SANDRI, *Humanae vitae e Magistero episcopale*, Ed. Dehoniane, Bologna 1969.

⁹ O njegovu gledanju na ljudsku ljubav usp. K. WOJTYLA, *Liebe und Verantwortung*, Kösel, München 1979. (pregledano, bitno prerađeno i dopunjeno izdanje knjige »Ljubav i odgovornost« /poljski/, Krakov, 1962.). Prema nekima, K. Wojtyla je u bio »mjerodavno jedna od onih osoba koje su savjetovala Pavla VI. u smislu njegove enciklike« (B. HÄRING, *Geborgen und frei*. Mein Leben, Herder, Freiburg, 1997., str. 101).

¹⁰ IVAN PAVAO II.: 20 godina nakon *Humanae vitae*: govor biskupima (*L' Oss. Rom.* 7.–8. 11. 1988., str. 5; *Il Regno-Doc.* 1/1989., str. 5–7) i, posebice, teolozima (*L' Oss. Rom.* 13. 11. 1988., str. 4; *Il Regno-Doc.* 1/1989., str. 8–9).

¹¹ Papinsko vijeće za obitelj, *Priručnik za ispovjednike* o nekim pitanjima bračnog morala, IKA 13. 2. 1997., 1–VI (poseban prilog); KS, Dokumenti 108, Zagreb, 1997.

¹² Povjesničari problematike spominju kako su uglavnom francuski biskupi, kad je normalno uspostavljena crkvena hijerarhija nakon revolucije i Napoleona, počeli pitati svetu Stolicu kako postupati u pastoralnom pogledu s obzirom na kontracepciju (tada zvanu »onanizam«). Sve do kraja pontifikata Pija IX. Rim nije pokazivao posebno naglašenu brigu za suzbijanje »kontrolne

moguć u današnjoj gotovo bezizlaznoj situaciji. Sada je, čini se, stanovit zaokret na subjektivnoj razini. U tome je određena novost, ne baš jasno i otvoreno iznesena i uz mogućnost da bude različito tumačena.

Spolnost – umjetna oplodnja

Pitanje spolnosti vrlo je važno područje ljudskog života. Danas je i u službenim crkvenim dokumentima prevladana ona stara antropološka pozadina prema kojoj bi spolnost bila zajednička i praktično istovrsna čovjeku i životinjama. Čini se da imaju pravo, barem dijelom, oni koji drže da još nije izgrađeno jedno izrazito kršćansko gledanje na spolnost.¹³ Teškoće dolaze u odgojnom i pastoralnom radu, posebice kad je riječ o samozadovoljavanju, predbračnim odnosima i homoseksualnosti, na čemu su već i sa službene strane donesene, uz kritike, i neke dopune i korekture.¹⁴ Potrebno je tu još mnogo poduzeti, barem što se tiče moralne i pastoralne diferencijacije,¹⁵ ali čuvajući temeljne vrednote kršćanskog huma-

rađanja« (J. NOONAN, *Contraception. A History of its Treatment by the Catholic Theologians and Canonists*, Harvard Univ. Press, 1966., str. 404). Sv. Penitencijarija će 10. III. 1986. (DS 3185–3187) zaoštriti problem ne priznavajući u ovom pitanju »bonam fidem«. Ispovjednici moraju pokornika pitati o grijehu, ako sumnjaju, i ne mogu dati odriješene penitentu »nisi sufficientibus signis monstret se dolere de praeterito et habere propositum non amplius onanistice agendi«. U tom se smislu odgovara i na konkretna pitanja.

Usp. također odgovor Svete Penitencijarije, 3. travnja 1916. (DS 3634): De usu matrimonii onanistico (o sudjelovanju).

Posebno će jak utjecaj imati enciklika »Casti connubii«. Budući da je riječ o teškom grijehu, ona sadrži vrlo ozbiljno upozorenje: »Opominjemo dakle one svećenike, koji se bave ispovijedanjem i druge, koji su u duhovnoj pastvi, na temelju naše vrhovne vlasti i brige za spasenje svih duša, da u ovom zamašnom zakonu Božjem ne puštaju u zabludi sebi povjerene vjernike i još mnogo više da sami sebe čuvaju, da ih ne bi okužila ovakva lažna mnijenja i da im na nijedan način ne bi gledali kroz prste« (prijevod u: *Kat. list*, 1931., br. 5, str. 53).

¹³ Brojni su prikazi koji upozoravaju na teškoće idejnog povezivanja današnjeg gledanja na spolnost i tradicionalnog učenja o spolnosti u Crkvi. Ako i neke kritike počivaju na nepoznavanju temeljnih kršćanskih vjerskih istina, ipak ima napomena koje bi trebalo uzeti dosta ozbiljno. Tako uvaženi psihoterapeut A. W. Richard Sipe previše generalno zaključuje da »dosada nije razvijena u kršćanskoj tradiciji... nikakva teologija spolnosti« (*Celibacy, a Way of Loving, Living and Serving*, Dublin, 1996., str. 12), na čemu moralist recenzent s Academia Alfonsiana u Rimu zaključuje da »ima smisla u kojem bi ovo moglo biti točno« (R. Gallagher, u *Studia Moralia* XXXV/1997/, br. 2, str. 549).

¹⁴ *Persona humana*. Izjava Kongregacije za nauk vjere o nekim pitanjima seksualne etike, Zagreb, KS, Dokumenti 47, 1976.; Kongregacija za nauk vjere, *Cura pastorale delle persone omosessuali, L' Oss. Romano* 31. 10. 1986./ *Il Regno*-Doc. 21/1986., str. 650–653; Papinsko vijeće za obitelj, *Ljudska spolnost: istina i značenje*. Odgojne smjernice u obitelji, Zagreb, KS: Dokumenti 106, 1997.

¹⁵ Koliko je problematika spolnosti kontroverzna i na pastoralnoj razini, svjedoče brojne katoličke publikacije, npr. pastoralni časopis *Diakonia* 27(1996), br. 4 (tematski broj: »Menschengere-

nizma. Tvrdi načelni stavovi, bili i opravdani u objektivno-idealnom pogledu, u konkretnoj praksi dovode do zapletaja ako nisu praćeni potrebnim razlikovanjima i uvažavanjem »zakona postupnosti«. No ovdje ćemo upozoriti na neke važnije točke oko kojih su prijepori i »krize«.

»Donum vitae« i prenošenje ljudskog života

Moderna biologija i biotehnološke znanosti omogućuju sve dublji zahvat u proces života. Posebice je važan postupak u vezi s nastankom čovjekova života. Pojavilo se pitanje mogućnosti umjetne oplodnje, najprije unutar-tjelesne (inseminatio artificialis intracorporea, »in vivo«), a zatim izvan-tjelesne (i. a. extracorporea, »in vitro«).

Dok je Pio XII. pedesetih godina vidio moralnu nedopustivost unutar-tjelesne umjetne oplodnje i u zakonitom braku ako ona nije unutar tjelesnog ljubavnog sjedinjenja muža i žene, 25. srpnja 1978. već je u Engleskoj rođena Louise Brown postupkom izvan-tjelesne oplodnje »u epruveti« (in vitro, Fivet: R. Edwards i E. Steptoe), a odmah su učestali takvi postupci širom svijeta. U Zagrebu je prvo dijete začeto postupkom umjetne oplodnje »in vitro« rođeno već 1983. godine, prvi slučaj u ondašnjoj Jugoslaviji.

Trebalo je zauzeti stav s crkvene strane na tu novu praksu, koja je otvarala vrata brojnim dotad nepoznatim mogućnostima. God. 1987. Zbor za nauk vjere izdao je dokument »Dar života« (Donum vitae), kojim načelno zahvaća u glavnu problematiku umjetnog prenošenja života.¹⁶ Unutar Crkve spor je oko tzv. »homologne« umjetne oplodnje, tj. umjetne oplodnje u zakonitom braku. Dok je ona prema ovom dokumentu i formalnom stavu najvišega crkvenog učiteljstva također etički nedopustiva, mnogi katolički bračni parovi, liječnici i teolozi moralisti drže da bi, uz potrebne uvjete (zakonit brak, nemogućnost »normalnog« začeća, ljudska zrelost i odgovornost), bila dopustiva. Dakako da su isključene druge biotehnološki izvedive mogućnosti (npr. »zamjensko/surogatno« majčinstvo), ali i heterologna oplodnja, iako je u većini zemalja civilni zakoni dopuštaju (i u Hrvatskoj). U najnovije vrijeme nastalo je i pitanje »kloniranja« čovjeka, čemu se Crkva, naravno, protivi,¹⁷ ali uzevši u obzir dosadašnji razvitak na ovom podru-

chte Sexualitäten«). Da će radikalne skupine poput »Mi smo Crkva« zahvatiti na ovo područje, uz ostalo svjedoči i knjiga: Plattform »Wir sind Kirche«, *Liebe Eros Sexualität*. »Herdensbrief« und Begleittexte, Thaur, Druck- und Verlagshaus Thaur, 1996. Neki su zahtjevi krajnje radikalni i izgledaju nespojivi s tradicionalnim učenjem Crkve.

¹⁶ Zbor za nauk vjere, *Donum vitae – Dar života*. Naputak o poštivanju ljudskog života u nastanku i o dostojanstvu rađanja. Odgovori na neka aktualna pitanja, KS, Dokumenti 88, Zagreb, 1987.

¹⁷ PAPINSKA AKADEMIJA ZA ŽIVOT, Razmišljanja o kloniranju, u *IKA* od 3. 7. 1997., Prilog I–III.

čju, izgleda da se ni ta mogućnost neće moći ili htjeti zaustaviti. Polazeći od sadašnjeg razvitka, neki imaju dojam da na biotehnoološkom području tehnika određuje smjer, a moral »kaskajući« naknadno nastoji utvrditi uvjete, što je težak problem današnje i buduće civilizacije.

Pobačaj

Nema sumnje da je pobačaj u katoličkoj tradiciji i općenito ljudski veliko moralno zlo, budući da je riječ o usmrćenju čovjeka. U skladu s tradicijom II. vatikanski sabor ga naziva »užasnim zločinom« (GS 51). Predmet je spora, na području individualne etike, može li tzv. »vitalna indikacija« biti etički dopustivim razlogom za pobačaj, tj. da li se u konfliktnoj situaciji može sačuvati život majke uz cijenu života nerođenog djeteta (drukčije i bolje rečeno: da se spasi onaj život koji se spasiti daje). Mnogi moralisti drže da je to jedini slučaj kad bi pobačaj bio etički dopustiv (teško se on daje svesti na prihvaćeno načelo o »uzroku s dva učinka«). No takvi su slučajevi vrlo rijetki, ako ih danas uopće ima. Mnogo je teže pitanje pobačaja u političkom ključu u današnjem pluralističkom i sekularističkom društvu. Današnja država (u pretpostavci da je demokratska) donosi zakone po demokratskoj proceduri, a oni često nisu u skladu s kršćanskim moralom. Postavlja se pitanje kako politički djelovati u takvim prilikama kad su zakoni »nesavršeni«. ¹⁸ Čini se da takva situacija nije dostatno proučena u katoličkim krugovima te stoga česta neslaganja i sukobi. Prijeko je potrebno doraditi područje socijalne odnosno političke etike, jer samo isticanje općih stavova i načela nije dostatno u konkretnom životu. Konkretni primjer u vezi s navedenom problematikom imamo u Njemačkoj, u kojoj je crkvena javnost, uključujući i biskupe, podvojena oko pitanja tzv. »savjetovanja« (Beratung) što ga državni zakon predviđa kao uvjet da bi žena mogla prijaviti se za izvršenje pobačaja (sličan je uvjet predviđen i u hrvatskom nacrtu prijedloga zakona o pobačaju). Po jednim (i većini biskupa), crkvena savjetovašta samo potvrđuju da je žena bila na savjetovanju (koje se nastoji upotrijebiti kao način smanjenja broja pobačaja), dok po drugima (biskup Dyba iz Fulde, kard. Ratzinger) to je neka vrsta sudjelovanja barem u so-

¹⁸ Krajem 1994. održan je u Rimu znanstveni interdisciplinarni simpozij o novoj situaciji katolika u pluralističkom društvu. Radovi toga skupa pod nazivom »Katolici i pluralističko društvo. Slučaj 'nesavršenih zakona'« izdani su u istoimenom zborniku: J. JOBLIN/ R. TREMBLAY (ur.), *I cattolici e la società pluralista. Il caso delle «leggi imperfette»*. Atti del colloquio sui cattolici nella società pluralista, Roma, 9–12 novembre 1994, Ed. Studio Domenicano, Bologna, 1996. Prikaz zbornika u: *L'Oss. Rom.* 30. 4. 1997; hrv. prijevod prikaza u: *IKA* 8. 5. 1997., str. 1. Sam znanstveni skup, održan na poticaj Zbora za nauk vjere, vjerojatno je dijelom poslužio i kao priprema za encikliku »*Evangelium vitae*« (1995.), koja u t. 73–74 dotiče ovaj problem.

cijalnom i političkom pogledu. Unatoč razgovorima ne samo na razini biskupske konferencije nego i biskupske delegacije i konačno svih biskupa ordinarija u Rimu i pred samim Papom, nije bilo postignuto zajedničko stajalište. Nakon određenog očekivanja problem bi imao biti riješen Papinim pismom od 11. siječnja 1998. njemačkim biskupima, u kojem ih Papa »moli« da preispitaju svoj stav i crkvena savjetovaništa neka više ne izdaju potvrde o obavljenom savjetovanju, ali neka nastave sa savjetovanjem. Njemački biskupi na svom sastanku u Würzburgu 26. siječnja 1998. pismom su se zahvalili Papi i izjavili kako pozdravljaju njegove smjernice, ali ukazuju i na težinu i pastoralnu problematičnost provedbe.¹⁹ Njemačka je javnost, i ona vjernička, vrlo podijeljena i još se ne vidi kakve bi pastoralne posljedice nova praksa mogla imati za Crkvu u jednom demokratskom društvu poput njemačkog. Većina biskupa izjavljuje da će nastojati kako bi savjetovaništa u njihovim biskupijama ostala i dalje priznata i (dijelom) financirana od države, ali na nov način. Dosadašnja praksa nastavlja se do kraja 1998. Očekuju razumijevanje političkih i državnih vlasti za katolička crkvena savjetovaništa, no stranački forumi, uključujući i demokršćanske, već izjavljuju kako ne namjeravaju mijenjati postojeće zakone. Čini se da će takvih problema i dilema biti sve više u Crkvi.²⁰

Rastavljeni i ponovno vjenčani

Pitanje pristupa sakramentima

Područje ženidbe i obitelji veoma je važno u moralnom životu većine pojedinih vjernika i Crkve kao zajednice. Isus je proročkim jezikom govorio o jedinstvu i nerazrješivosti ženidbe, ne ulazeći u konkretnu problematiku (Mk 10,6–9; Mt 19,4 sl.), ali će već sv. Pavao morati dati i konkretne smjernice za neke slučajeve (1 Kor 7). Mogućnost da vjernici ne žive na razini Isusovih ideala i onoga što će o ženidbi Crkva naučavati i zahtijevati, bit će teška muka i križ crkvenih pastira već od prvih stoljeća kršćanstva. Kršćani će i Istoka i Zapada čvrsto držati da je ženidba, po Božjoj i Isusovoj naredbi, jedinstvena i nerazrješiva, ali će se Istok i Zapad razlikovati u praktičnoj pastoralnoj primjeni. Zapadna će Crkva Isusovu zapovijed pretočiti i u zakonsku (kanonsku) odredbu, dok će Istočna Crkva, također držeći u dogmatskom pogledu da je ženidba jedinstvena i nerazrješiva, po na-

¹⁹ Oba pisma, uz »službeni« komentar u *L' Oss. Rom.* od 26.–27. siječnja 1998., objavljeni u *F.A.Z.* od 28. siječnja 1998., str. 11; također *Herder-Korrespondenz* 3/1998., str. 122–127. Usp. prikaz u GK 8. veljače 1998., str. 4 (Ž. Kustić).

²⁰ Općenito o novoj situaciji Crkve u pluralističkom društvu raspravljalo je Vijeće biskupskih konferencija Europe (CCEE) u listopadu 1996.: v. završni dokument u *Il Regno-Doc.* 21/1996., str. 679–687; izvješće biskupa K. Lehmana, ondje, str. 687–692.

čelu »snishodljivosti« (oikonomía) u pastoralnom pogledu biti elastična, što opet nije bez posebnih problema.²¹

Uzevši u obzir visok stupanj razvoda brakova i kršćana koji žive u crkveno nevaljanim brakovima, nastaje pitanje kakav stav zauzeti prema njima. Mnogi postavljaju pitanje je li moguće barem nekako crkveno tolerirati i drugu ženidbu vjernika, bolje proučavajući praksu Istočne Crkve («votum» sinode biskupa 1981.) te, posebice, bi li bilo moguće da i oni mogu pristupiti sakramentima ispovijedi i pričesti. Problematika se već odmah po Koncilu počela sve više nametati i u teologiji i, još više, u pastoralnom radu, jer se vidjelo da su tradicionalne pastoralne upute praktično neprovedive.²² Dok su rijetki autori koji znaju iznositi pitanje priznavanja druge ženidbe (mimo i dalje od uobičajenog postupka proglašenja prve ženidbe nevaljanom), dotle ima vrlo mnogo onih koji drže da je težak pastoralni problem što je ovakvim vjericima načelno onemogućen pristup sakramentima ispovijedi i pričesti. »Zajednička sinoda biskupijâ u Saveznoj Republici Njemačkoj« (1971.–1975.) pozabavila se ovim važnim pitanjem, ali u nemogućnosti da donese neko rješenje, uputila je »votum« i Njemačkoj biskupskoj konferenciji i izravno Papi da bi se problem riješio na pastoralno zadovoljavajući način.²³ Kako tog rješenja nije bilo, pitanje je zaoštreno do te mjere da su trojica njemačkih biskupa za svoje područje dala neke pastoralne upute na vlastitu odgovornost, potez koji je doveo do velikih napetosti s vrhovnom crkvenom vlasti u Rimu.²⁴ Podvojena su mišljenja o tom »rješenju«. Većina je vjernika (i biskupa) uz navedenu trojicu biskupa, ali ih ima i koji podržavaju službeni rimski stav. Unatoč susretima i dokumentima i sa strane njemačkih biskupa i iz Vatikana dosad nema zajednički prihvaćenog rješenja.²⁵ Papa i rimske kongregacije inzistiraju

²¹ J. NIKOLIĆ, Razvod braka u pravoslavnoj crkvi, u *BS IL* (1979), br. 1–2, str. 181–185. Usp. J. MEJENDORF (MEYENDORFF), Brak u svetlosti pravoslavne teologije, *Teološki pogledi* 1974., br. 3.

²² M. VALKOVIĆ, Problematika neuspjelih ženidbi. Razvedeni i civilno vjenčani, u *BS* 1979., br. 1–2, str. 113–142. Usp. također: M. VRGOČ, Dijeljenje sakramenata crkveno vjenčanim, civilno rastavljenim i civilno opet vjenčanim kršćanima, u *Nova et Vetera*, Sarajevo 1990., sv. 1–2, str. 11–29. Ivan Pavao II. je u više navrata govorio o tom problemu, posebice u *Familiaris consortio* (br. 84). U novije vrijeme 24. siječnja 1997. na XII. plenarnom zasjedanju Papinskog vijeća za obitelj (»Divorziati nella chiesa«, u *L'Oss. Rom.* 25. I. 1997., str. 5; *Il Regno-Doc.*, 5/1997., str. 129–120; prikaz govora: *IKA* – 30. I. 1997., I–II).

²³ *Christlich gelebte Ehe und Familie*. Beschluss: *Ehe und Familie*, 3.5.3.

²⁴ Biskupi Gornjorajnske crkvene pokrajine O. Saier (Freiburg), K. Lehmann (Mainz; Lehmann je ujedno predsjednik Njemačke biskupske konferencije) i W. Kasper (Rottenburg-Stuttgart). Biskupi Lehmann i Kasper su ugledni i međunarodno poznati teolozi.

²⁵ Četiri glavna dokumenta u tom sporu (tri dokumenta njemačkih biskupa i dokument Zbora za nauk vjere) objavljena su u: *Obitelj u Hrvatskoj – stanje i perspektive*. Zbornik radova studijskih dana u Đakovu, 20.–22. 10. 1994. godine, ur. P. Aračić, Đakovo 1995., str. 156–192 (do-

ju na zabrani pristupa sakramentima ispovijedi i pričesti osobama u takvim crkveno nevaljanim brakovima, a stav je navedenih biskupa i nakon izlaska *Pisma biskupima* Zbora za nauk vjere kako postoji potpuno podudaranje s obzirom na doktrinalni aspekt, a »razlika se tiče pastoralne prakse u pojedinačnim slučajevima« budući da »postoji ... ispod praga obvezatnog nauka pastoralna fleksibilnost u kompleksnim pojedinačnim slučajevima.«²⁶ U Rimu očito nisu drage ovakve teorijske i pastoralne finese. U ovo vrijeme priprema za »Jubilej 2000« moralo se dodirnuti i to pitanje. Papa dosljedno iznosi svoje stajalište, a Papinsko vijeće za obitelj u svom kratkom dokumentu *Pastoral rastavljenih* u veljači 1997. ne spominje tu spornu problematiku.²⁷ Poluslužbeni vatikanski list »L'Osservatore Romano« objavio je članak Angela Rodrigueza Luñoa, profesora na Papinskom sveučilištu Santa Croce u Rimu, prema kojemu ne dolazi u obzir mogućnost primjene epikeje u ovom pitanju te nije dopušten nikakav izuzetak.²⁸

Svećeništvo i celibat

Veza između svećeništva i celibata u Zapadnoj Crkvi bila je tijekom povijesti češće osporavana. Ta veza nije nužna, jer u starini je bilo oženjenog svećenstva i danas ga ima u Istočnim Crkvama, ali Drugi vatikanski sabor je naglasio kako i danas za celibat svećenika postoji *mногоstruka prikladnost* (PO 16). Stoga, iako je svećenički celibat po sebi samo preporučljiv, Koncil je podržao praksu prihvaćenu u Zapadnoj Crkvi da on bude i dalje kanonski propisan kao obvezatan za svećenike. S druge strane, Koncil je pustio otvorena vrata za mogućnost da budu zaređeni za đakone i oženjeni »muškarci zrelije dobi«,²⁹ iako je bilo (pisanih) prijedloga da se to protegne i na prezbitere (pitanje tzv. »viri probati«).³⁰ A

kument br. 2 »Temeljne upute za dušobrižničku pratnju osoba iz razrušenih brakova i razvedenih pa ponovno vjenčanih vjernika u Gorjnorajnskoj crkvenoj pokrajini« dao je prevesti (ciklostil) sam Biskupski ordinarijat Rottenburg-Stuttgart i objavljen je u *Vjesniku dakovačke i srijemske biskupije* 9/1994., str. 208–213; dokument Zbora za nauk vjere /pismo biskupima, dodatak 3/ preuzet je iz: IKA–Dokumenti od 19. listopada 1994., str. 19–20.

²⁶ *Obitelj u Hrvatskoj – stanje i perspektive*, Đakovo 1995., Dodatak 4, str. 191.

²⁷ Papinsko vijeće za obitelj, La pastorale dei divorziati, u *L' Oss. Rom.* 26. 2. 1997.; *Il Regno-Doc.* 7/1997., str. 209–210. Pozadina su, dakako, Papini govori, *Familiaris consortio* i drugi srodni dokumenti, ali ovaj dokument izravno ne ulazi u problematiku pristupa sakramentima pokore i Euharistije.

²⁸ L' Osservatore Romano 26. studenoga 1997.; hrvatski prijevod: IKA od 18. 12. 1997., str. I–IV.

²⁹ LG 29. Provedbene odredbe Pavla VI: *Sacrum diaconatus ordinem*, 18. 6. 1967.

³⁰ Pavao VI. nije dopustio, zbog važnosti i delikatnosti tematike, da se na Koncilu načne javna debata o svećeničkom celibatu. Njegovo pismo upućeno kard. Tisserantu, pročitao je 11. listopada 1965. generalni tajnik Koncila Pericle Felici. Pavao VI. će 1967. izdati encikliku *Sacerdota-*

neki protestantski oženjeni pastori, koji su prešli u Katoličku Crkvu, imali su mogućnost da, uz određene uvjete, budu svećenici i u Katoličkoj Crkvi, iako su i dalje živjeli u braku.³¹ Veza nije vjersko-dogmatske nego pastoralne naravi. U pokoncilsko vrijeme ima glasova ne samo među laicima i teolozima nego čak i među biskupima (više uključno) koji zahtijevaju preispitivanje tradicionalnog stava, to više što je u mnogim krajevima nedostatak svećenika te vjernici imaju teškoća sa slavljenjem Euharistije.³² Ističe se kako je Euharistija kao ustanova »iuris divini« apsolutno bitna za kršćansku vjeru, dok je celibat kao zakon »iuris ecclesiastici«. Time nije rečeno da bi Crkva trebala napustiti celibat kao milosni oblik života, kao »karizmu« koja je Crkvi potrebna i uvijek će biti, ali taj slobodno prihvaćeni milosni dar, po njima, ne bi trebalo strogo vezivati uz svećenički red. Kriza je velika jer ima uglednih imena koja zastupaju takvo gledište, iako je službeni stav Crkve da čuva svećenički celibat kao vrlo dragocjen polog.³³ Sada nije moguće pomiriti ta vrlo suprotstavljena gledišta, koja bi po nekima mogla dobiti neku perspektivu rješenja tek na novom općem saboru. Mnogima smeta što crkvena vlast danas tako sporo daje oprost od obveze celibata onim civilno oženjenim svećenicima koji bi htjeli živjeti u Crkvi kao laici (*reductio ad statum laicalem*). Jedno od najnovijih negodovanja u tom pogledu jest pismo nedavno umirovljenog biskupa R. Stechera iz Innsbrucka.³⁴ B. Häring navodi kako mu je L. Capovilla, osobni tajnik pape Ivana Pavla II., pismeno priopćio – nakon propovijedi održane pred Pavlom VI. – kako je Ivan XXIII. na smrtnoj postelji osjećao veliku bol što nije riješio pitanje tih svećenika.³⁵ Nije potrebno isticati kako je problematika krajnje teška i odgovorna.

lis caelibatus, u kojoj i dalje načelno podržava vezu između svećeništva i celibata u Zapadnoj Crkvi, ali će u praksi dopustiti dosta široku praksu oprosta od obveze celibata svećenicima koji su se (civilno) oženili i dopustit će im crkvenu ženidbu.

³¹ Svojevrsna senzacija bila je je već prije Koncila kad je PIO XII. dopustio da protestantski pastor R. Göthe (Frankfurt), koji je prešao u Katoličku Crkvu, bude zaređen za svećenika, iako je i dalje živio u braku. O sličnim primjerima i općenito o povijesti celibata usp. G. Denzler, *Die Geschichte des Zölibats*, Freiburg, Herder, 1993.

³² J. KERKHOF/ P. M. ZULEHNER (Hrsg.), *Europa ohne Priester*, Düsseldorf, Patnos, 1995.

³³ PAVAO VI., Enc. *Svećenički celibat* (*Sacerdotalis caelibatus*), KS, Dokumenti 4, Zagreb 1967. IVAN PAVAO II. ima vrlo brojne nagovore o svećeničkom celibatu, osobito na Veliki četvrtak. On je postrožio postupak oprosta od obveze svećeničkog celibata.

³⁴ Vidi bilješke 72–77. Sadašnja praksa oprosta od svećeničkog celibata temelji se na okružnom pismu *Per litteras ad universos* Zbora za nauk vjere od 14. 10. 1980. i dodanim »Normae substantiales et procedurales« (AAS 72/980/, 1134–1136; EV 7/ 576–580). Postupak je 1997. god. preciziran s obzirom na svećenike ispod četrdeset godina života ili u slučaju smrtno opasnosti te gledom na permanentne đakone koji bi ostali udovci (Okružno pismo Zbora za bogoslužje i disciplinu sakramenata od 6. lipnja 1997.; II Regno 17/1997., str. 526–527).

³⁵ B. Häring, *Geborgen und frei*. Mein Leben, Freiburg, Herder, 1997., str. 142–143.

Laici i žene u Crkvi

Pitanje laika u Crkvi nameće se već od srednjega vijeka kad se su se stvarali teorijski temelji mišljenja da ima »dvije vrste kršćana« u Crkvi (»Duo sunt genera christianorum«). Protestantizam će tu dvojnost nijekati, ali će zapasti u krajnost da neće priznati specifičnost posebne »službe« u Crkvi. Moderno vrijeme (sekularističko društvo, demokracija, jednakopravnost i ljudska prava itd.) sve će više utjecati da i u Katoličkoj Crkvi poraste osjećaj za laičku dimenziju te želja da Crkva, viđena u svojoj izvanjskoj strukturi, ne bude izrazito kleričkog tipa. Razvit će se laički pokreti i oblici laičkog apostolata u Crkvi, što će biti praćeno, iako s kašnjenjem, teološkim istraživanjima o mjestu i ulozi laika u Crkvi (Congar, Philips, Hirschmann.). Drugi vatikanski sabor će svojim dokumentima o Crkvi, o laicima, o odgoju, o Crkvi u suvremenom svijetu itd. dati svakako temelje za novo poimanje laika u Crkvi. Novi »Zakonik kanonskog prava« nastojat će dati i pravni okvir (kan. 224–231), a Ivan Pavao II. će sažeti problematiku tematski i zaokruženo u enciklici »Vjernici laici« (Christifideles laici).³⁶

Uza sve to mnogi nisu zadovoljni ne toliko načelnim aspektima koliko konkretnom primjenom, o čemu svjedoče i sporovi oko najnovijeg dokumenta o laicima, potpisanog 15. 8. 1997. i objavljenog 14. 11. 1997., a potpisalo ga je osam vatikanskih ustanova s Kongregacijom za kler i Papinskim vijećem za laike na čelu.³⁷ Reagiranja su bila burna, osobito u Njemačkoj. Predsjednik »Komiteta njemačkih katolika« (krovne udruge laičkih organizacija u Njemačkoj) H. J. Maier nazvao je dan objavljivanja ovog dokumenta »crnim danom« za njemačke laike i pozvao da ga se ignorira, ali veće ili manje nezadovoljstvo izrazili su i neki biskupi, ne samo u Njemačkoj. Kratku ali teološki utemeljenu kritiku dao je poznati (umirovljeni) profesor dogmatike P. Hünermann.³⁸

Najbolnije bi moglo biti u današnjim prilikama, čini se, tamo gdje uopće nepetosti između vjernika laika i hijerarhijske Crkve uopće nema. Vjerojatno je to znak pasivnosti, ako ne i otuđenosti laika u formalno klerikalnoj Crkvi, u kojoj oni baš nisu mnogo djelatni i nemaju puno aktivnog mjesta. U našim prilikama valja hitno pojačati njihovo uključivanje u život i djelovanje Crkve (pastoralna i druga vijeća, crkvene ustanove, laička udruženja kršćanske orijentacije itd.), uz

³⁶ IVAN PAVAO II., *Christifideles laici – Vjernici laici*. O pozivu i poslanju laika u Crkvi i svijetu, Zagreb, KS, Dokumenti 93, 1990. (potpisano 30.12. 1988.).

³⁷ *Naputak o nekim pitanjima suradnje vjernikâ laikâ u svećeničkoj službi*, Zagreb, KS, Dokumenti 110, 1998.

³⁸ P. HÜNERMANN, *Laien nur Helfer? Anmerkungen zur jüngsten römischen Instruktion*, u *Herder-Korrespondenz* 1/ 1998., str. 28–31.

cijenu, čini se, neminovnih napetosti, a možda i sukoba. Dva održana skupa vjernika laika doista su samo početak.³⁹

Posebno je teško i krizno *pitanje žene u Crkvi*. Papa Ivan XXIII. je u enciklici *Pacem in terris* (br. 18) rekao kako je jedan od znakova vremena porasla svijest o ljudskom dostojanstvu žene i o njezinu ulasku u javni život. To vrijedi općenito o društvu, posebice u zemljama kršćanske kulturne tradicije, ali utječe i na prilike u samoj Crkvi. Žene traže više udjela. To je vrlo velik izazov, pred kojim se ne može pobjeći. Crkva u Europi je velikim dijelom izgubila radništvo u 19. stoljeću, također i intelektualce, a ako se dogodi da izgubi i žene, te tradicionalne saveznice vjere i Crkve, bit će to još veći »izljev krvi« za Crkvu, rečeno je na jednom skupu o laicima. Ima više crkvenih dokumenata o ulozi žene u društvu i u Crkvi,⁴⁰ posebice kad je riječ o štovanju Marije,⁴¹ proglašenju i štovanju nekih svetica (Terezija Avilska i Katarina Sijenska, Terezija iz Lisieuxa), u raznim prigodnim govorima ženama, a Ivan Pavao II. izdao je i posebno važan dokument o ženi *Mulieris dignitatem*.⁴² Uza sve to žene, čak i redovnice, traže mnogo više: veće sudjelovanje u životu Crkve, u njezinim upravnim i odlučujućim tijelima. Što se tiče veze s hijerarhijom, čak i neki umjereniji teolozi drže da bi se ženama mogla dopustiti barem đakonska služba, jer je navodno i u kršćanskoj starini ona bila poznata (što nekima nije posve sigurno ako je riječ o »ređenju«), ali i najnoviji dokumenti o trajnim đakonima to isključuju,⁴³ a dakako još je veći problem

³⁹ VIJEĆE ZA LAIKE HBK – Zbor hrvatskih vjernika laika 16.–18. listopada 1992.: *Obnoviti lice zemlje*. Zbornik ur. Stj. Baloban, Zagreb, Glas Koncila–Kršćanska sadašnjost, 1993.; VIJEĆE ZA LAIKE HBK, *Crkva, demokracija i opće dobro u Hrvatskoj*. Studijski dani 31. 3. – 1. 4. 1995. Zbornik ur. Stj. Baloban, Zagreb, Glas Koncila, 1995.

⁴⁰ DRUGI VATIKANSKI SABOR, *Poruka ženama* (8. 12. 1965.); *Radost i nada* 8, 9, 60; *Dekret o apostolatu laika* 9; PAVAO VI, *Octogesima adveniens* 13; IVAN PAVAO II, *Laborem exercens* 19; *Familiaris consortio* 22–24.

⁴¹ Pavao VI., *Apost. pobudnica Marialis cultus*, 1974., Zagreb, KS, Dokumenti 44, 1975.; Ivan Pavao II., *Enciklika Redemptoris Mater – Otkupiteljeva majka*, Zagreb, KS, Dokumenti 85, Zagreb 1987.

⁴² Ivan Pavao II., *Mulieris dignitatem* – Apostolsko pismo o dostojanstvu i pozivu žene prigodom Marijanske godine, KS, Dokumenti 91, Zagreb, 1987. U povodu »godine žene 1995« Papa je uputio »poruku mira« (za 1. siječnja 1995.) govoreći o ulozi ženâ u procesu mira, a iste godine uputio je i posebno »Pismo ženama«, imajući pred očima Konferenciju OUN u Bejingu/Peking-u o ženi. Usp. *L' Oss. Rom* 10.–11. 7. 1995.; *Il Regno-Doc.* 15/ 1995., str. 457–460.

⁴³ ZBOR ZA KATOLIČKI ODGOJ, *Norme fondamentali per la formazione dei diaconi permanenti*; ZBOR ZA KLER, *Direttorio per il ministero e la vita dei diaconi permanenti*; oba dokumenta, uz zajedničku izjavu i uvod te objašnjenja na konferenciji za tisak /kard. J. Ratzinger, nadbiskup J. Saraiva Martins – kard. D. Castrillón Hoyos, Cs. Ternyák/ u *L' Oss. Rom.* 11. i 13. ožujka 1998. Prijedlog da bi žene mogle biti zaređene za đakonise, po uzoru na praksu stare Crkve, iznio je za vrijeme Koncila J. Daniélou. Sličan je prijedlog kao svoj »votum« uputila Vatikanu Zajednička sinoda njemačkih biskupija, a tragom toga postoji u Njemačkoj i posebna

pitanje ređenja žena za svećeničku službu. Poznat je stav koji su zauzele neke reformacijske crkve (Njemačka, Engleska, Amerika itd.), dok se protive katolička i, još više, pravoslavne crkve. Dokument Ivana Pavla II. *Ordinatio sacerdotalis*⁴⁴ imao bi biti, po tumačenju Pape i Zbora za nauk vjere,⁴⁵ konačan odgovor u ovom pitanju, ali mnogi vjernici i teolozi ne prihvaćaju to mišljenje,⁴⁶ a suzdržano i s nijansama govore i neki biskupi.

komisija za promicanje žene kao đakonise u Crkvi. Usp. Lexikon für Theol. und Kirche, Band 5, Freiburg, Herder, 1995., st. 184. U lipnju 1997. održan je u Stuttgartu prvi međunarodni znanstveni teološki kongres o đakonatu žena. Izneseno je kako je u starini sigurno postojao, barem na Istoku, đakonat žena te kongres u svojim zaključcima apelira da se ta službe i danas uvede. Usp. HÜNERAMN, P. / BIESINGER, A. / HEIMBACH–STEINS, M., *Diakoniat. Ein Amt für Frauen in der Kirche – Ein frauengerechtes Amt?*, Ostfildern, Schwabenverlag, 1997. (vrlo dokumentiran zbornik). Za neke druge je tumačenje povijesnih podataka nesigurno, npr. M. Glazier – M. K. Hellwig, *Suvremena katolička enciklopedija*, Split, Laus, 1998., str. 235–236 (»đakonisa«).

⁴⁴ *L' Oss. Rom.* 30–31. 5. 1994.; *Il Regno-Doc* 13/ 1994., str. 305–306.

⁴⁵ Kard. Ratzinger u svom tumačenju dokumenta u *L' Oss. Rom.* 8.6. 1994.; *Il Regno-Doc.* 13/1994., str. 387–390 kao i odgovor Zbora za nauk vjere na dvojbu: *L' Oss. Rom.* 19. 11. 1995. (Zbor za nauk vjere već se je ranije izjasnio o pitanju ređenja žena: *Inter insigniores* 15. 10. 1976.). Profesor ekleziologije na Gregorijani u Rimu Francis A. Sullivan ima teškoća s odgovorom Zbora, posebice s obzirom na novost postupka kojim se dokumentu pridaje stupanj konačne sigurnosti i obvezatnosti: *America* 9. 12. 1995., str. 5 sl; *Il Regno-Doc.* 9/1996., str. 312–313.

⁴⁶ B. Häring u svom uobičajenom brzom reagiranju: »Nitko, naravno, ni muškarac ni žena, ne može biti obvezan da činom vjere odgovori na papinsku odredbu o konačnoj nemogućnosti Katoličke Crkve da žene, zbog njihova spola, zaredi za puninu euharistijske službe. Najviše što se od nas može zahtijevati jest da se, zasad, štiti o predmetu. Tko zna što se može dogoditi u bližoj ili daljnjoj budućnosti?« (*The Tablet* 11. 6. 1994., str. 736; *Il Regno-Doc.* 13/ 1994., str. 391). Skupina od 23 ugledna njemačka katolika (laici i teolozi: E.W. Böckenförde, O. Höffe, A. Hollerbach, P. Hünermann, F.X. Kaufmann, H.–J. Meyer i dr. zauzeli su, na poticaj njemačkih biskupa, »kritično i dobrohotno« stajalište o položaju žene u Crkvi. Dokument su poslali svim njemačkim biskupima i kardinalima i o njemu zajednički raspravljali u siječnju 1996., složivši se u nekim točkama, dok su u drugima razlike ostale i dalje. Kao sada već izvediv korak zalagali su se za podjelu đakonskog reda i ženama. Kard. Ratzinger je odgovorio posebnim pismom. Usp. *Herder Korrespondenz* 50(1996)11, 568 sl.; *Il Regno-Doc.* 1/1997., str. 56–59. »Američko društvo za studij kanonskog prava« objavilo je 1995. nekoliko godina pripremano izvješće prema kojem »ređenje ženâ za đakonat je moguće i može biti čak poželjno u SAD uzevši u obzir sadašnje kulturalne prilike«. Budući da je zabrana »iuris ecclesiastici«, dostatan bi bio papinski oprost od kan. 1024. Usp. *Origins* 25(1995) 20, 12. 11. 1995., str. 344sl; *Il Regno-Doc.* 9/1996., str. 302–311. »Američko katoličko teološko društvo« je nedavno golemom većinom glasova izjasnilo se kako nema teološke zapreke ređenju žena za svećeništvo: od 248 članova 216 ih je bilo za mogućnost ređenja, a samo 22 glasa bila su protivna (*Evangelium heute*, Cur-sillo 353, 34(1997), Aug.–Sept., str. 10(106).

Učiteljstvo i teologija

Crkva je tijekom svoje povijesti uvijek cijenila teologiju kao znanost (*scientia fidei*) i one koji su se trudili da kršćansku vjeru učine, koliko je to moguće, i racionalno prihvatljivom ljudima svojega vremena (*magistri, doctores*). Nekad je, osobito u starini, ta funkcija često bila spojena sa službom pastira u Crkvi, ali ona će se tijekom stoljeća diferencirati. Osobito razvitkom sveučilišta i sustavne teologije u srednjem vijeku služba »učitelja« postaje vrlo važna. Toma Akvinski će govoriti o »magisterium pastorale« i »magisterium doctrinale« u Crkvi. Kasnije će se govoriti samo o »učiteljstvu« općenito, misleći pritom na pape i biskupe (*magisterium ordinarium et extraordinarium*). Drugi vatikanski sabor cijeni ulogu teologa, a Pavao VI. će ih držati mostom između hijerarhije i Božjega naroda, u zajedništvu i suradnji na obje strane. Po sebi je razumljivo da tijekom povijesti može doći do napetosti u Crkvi između ova dva foruma, ali mnogi se teolozi tuže kako postupak prema njima nije onakav kakav bi morao biti u današnje vrijeme, čime nije rečeno da nema žalbi i na drugoj strani.⁴⁷ Ima više pojedinačnih i skupnih žalbi teologa, ali posebno će odjeknuti »Kölnska izjava teologa njemačkog jezika« (6. 1. 1989.), koja je naišla na širok odjek.⁴⁸ Zbor za nauk vjere izdao je u lipnju 1990. »Instrukciju o crkvenom pozivu teologa«.⁴⁹ Brojne su bile kritičke reakcije,⁵⁰ ali i ponovno isticanje iz Zbora za nauk vjere kako su u krivu oni teolozi koji ne prihvaćaju kao konačan i nezabludiv nauk iznesen u »enciklikama *Veritatis splendor* i *Evangelium vitae*, u apostolskom pismu *Ordinatio sacerdotalis*, u *Odgovoru na dvojbu* Zbora za nauk vjere o nauku u *Ordinatio sacerdotalis* kao i u pismu istog Zbora biskupima o pristupu sakramentu Euharistije rastavlje-

⁴⁷ Talijanski biskupi, *Učiteljstvo i teologija u Crkvi*. Pismo talijanskog episkopata, Zagreb, KS, Dokumenti 16, 1968.

⁴⁸ Kölner Erklärung deutschsprachiger Theologen, *Wider die Entmündigung – für eine offene Katholizität*, Herder-Korr. 43(1989), str. 127–129 (najprije objavljeno u novinama). Moralist B. Häring je prvi potpisao tu izjavu. U svojoj iskrenoj ljubavi i brizi za Crkvu on se kao teolog ne odriče dužnosti kritičnog vrednovanja i stava u Crkvi, kako to proizlazi iz njegovih brojnih knjiga i napisa, posebice u »Theologie im Protest. Die Kirche im Konflikt« (Salzburg 1971.) i »Meine Erfahrung mit der Kirche« (Herder, Freiburg 1989.).

⁴⁹ *Instruktion über die kirchliche Berufung des Theologen / Instruction sur la vocation ecclésiale du théologien*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 1990. Također: *Il Regno-Doc.* 15/1990., str. 468 sl.

⁵⁰ Posebno oštri prilozi u zborniku: *Streitgespräch um Theologie und Lehramt*. Die Instruktion über die kirchliche Berufung des Theologen in der Diskussion. Hrsg. von Peter Hünemann und Dietmar Mieth, Frankfurt, Verlag Josef Knecht, 1991. Usp. također: A. Ančić, Poslanje i zadaća teologa u crkvi – Teologija i učiteljstvo u svjetlu smjernice »O crkvenom poslanju teologa«, u: *U križu je spas*. Zbornik u čast nadbiskupa-metropolite mons. Ante Jurića. Pripredili M. Škarica i A. Mateljan, CuS i Teologija u Splitu, Split, 1997.

nih i ponovno vjenčanih vjernika«. ⁵¹ No sporovi su ipak barem urodili plodom da je poslovnik u ispitivanju pravovjernosti nekoga teologa doraden potanjim odredbama o uključivanju mjesnog biskupa ili redovničkog poglavara i većom zaštitom pojedinog teologa (relator pro auctore, savjetnik). ⁵² Bit će da je ovoj obnovi poslovnika u ispitivanju pravovjernosti pridonio i slučaj teologa Tissa Balasuryja, svećenika Družbe Marijinih oblata iz Kolomba (Šri Lanka), čija je knjiga »Marija i ljudsko oslobođenje« ⁵³ izazvala kritiku Zbora za nauk vjere počevši od 1994. godine. Nakon izopćenja početkom 1997. teolog je 15. siječnja 1998. opet primljen u Crkvu. ⁵⁴

Imenovanja biskupâ

Danas je vrlo velik problem postupak imenovanja biskupa: pojedini biskupi predlažu barem tri kandidata, papinski nuncij (ili izaslanik) »sub secreto« ispituje tko bi bio vrijedan biskupske službe, sve šalje u Rim, a onda Papa imenuje novoga biskupa bez ikakvih ograničenja: »Vrhovni svećenik slobodno imenuje biskupe ili potvrđuje zakonito izabrane« (Kan. 377 § 1; usp. §§ 2–5).

Brojne su potvrde kako su u starini, osobito u prvim stoljećima ali i u srednjem vijeku, mjesne crkve imale ključnu ulogu u izboru biskupa, ⁵⁵ a svima je poznat način izbora milanskog biskupa sv. Ambrozija.

⁵¹ Tako tajnik Zbora za nauk vjere nadbiskup T. Bertone u *L' Oss. Rom.* 20. 12. 1996. Također: *Il Regno-Doc.* 3/1997., str. 108–111 (»Sulla recezione del magistero e sul dissenso).

⁵² *L' Oss. Rom.* 30. 8. 1997.; *IKA* 4. 9. 1997., str. II–IV (»Pojašnjenje uz poslovnik za provjeravanje nauka«; dosadašnji poslovnik potječe iz 1971. god.).

⁵³ T. BALASURIYA, *Mary and Human Liberation*, Colombo (Sri Lanka), 1990.

⁵⁴ Autor je dao svoja objašnjenja 14. travnja 1994. Uslijedila su još neka pisma. Zbor za nauk vjere objavio je 2. siječnja 1997. »notifikaciju« da se je autor udaljio od bitnih istina vjere, da ga se ne može držati katoličkim teologom te da je upao u izopćenje *latae sententiae* (kan. 11264 §1). Na kritiku nekih da izopćenje velikim dijelom počiva na nesporazumima i na zauzimanje mnogih za izopćenog teologa, nadbiskup Colomba ga je godinu dana kasnije (15. siječnja 1998.) opet primio u Crkvu, nakon što je Balasuriya potpisao »izjavu pomirenja«. Dokumentacija: *Il Regno-Doc.* 3/1997., str. 96–107 i 3/1998., str. 78–79.

⁵⁵ Već prva poslanica pape Klementa potkraj 1. stoljeća govori kako obnašatelje službi u Crkvi treba postaviti samo s odobrenjem cijele zajednice (44,5); u nešto mlađem spisu »Nauk dvanaest apostola« (Didaché) stoji: »Izaberite sebi biskupe i đakone dostojno Gospodina« (15,1); Hipolit Rimski oko 230. kaže: »Neka se zaredi za biskupa onaj kojega sav puk izabere ... s pristankom svijui, a biskupi neka na nj polože ruku«; u isto vrijeme sv. Ciprijan Kartaški drži kako po Božjoj odredbi nitko ne bi smio biti postavljen za biskupa ako nije prihvaćen od puka i od biskupa dotične crkvene pokrajine; spis *Traditio Apostolica* (Hipolita Rimskog?) iz prve polovice 3. stoljeća: »Za biskupa neka se postavi tko je izabran od svekolikog puka i neporočna je života«, a sv. Ambrozije u 4. stoljeću, dosljedan svom izboru, zahtijeva da biskup bude izabran od gradskog puka i priznat od biskupa i metropolita u crkvenoj pokrajini. Na kraju svjedočanstvo dvojice papa: Inocent I. († 417.), »Neka se ne daje biskupa onima koji ga neće« (Epist. 10,4;

Današnji način izbora biskupa je relativno nov. O njemu reče umirovljeni nadbiskup San Francisca i nekadašnji predsjednik Američke biskupske konferencije (SAD) u svom vrlo sadržajnom predavanju u Oxfordu 1995. godine:

»Otrprike do godine 1800. intervencija Rima u imenovanju biskupa izvan papinske države bila je rijetka. Do 1829. politika Svete Stolice bila je da što više prepusti imenovanje biskupa mjesnim crkvama. U vrijeme smrti pape Lava XII. 1829. godine bilo je u latinskoj crkvi 646 dijecezanskih biskupa. Od ovih, ako se izuzmu oni u papinskoj državi, samo dvadeset i četiri bila su izabrana izravno iz Rima (Cf. G. Sweeney, *Bishops and Wrighters*, Anthony Clarke Books, 1977., 199–200, 207–231). Sadašnja praksa je, stoga, novija: ona ima povijesni temelj u kaosu koji je stvoren u Europi uslijed francuske revolucije i Napoleonova pada i zbog odbijanja talijanske vlade u vrijeme ujedinjenja da sudjeluje u procesu imenovanja biskupa u Italiji.«⁵⁶

Poznato je da su, nama bliže, u staroj Austriji civilne vlasti imale pravo biranja biskupa, makar uz potvrdu Rima. Neki kaptoli u Austriji i Švicarskoj zadržali su do danas to pravo. Mimoilaženje želje ili volje mjesne crkve dovelo je u posljednje vrijeme do vrlo teških krizâ u tim krajevima.

Rim i biskupske konferencije

Jedno od velikih izvora teškoća i kriza u nekim krajevima je odnos pojedinih biskupa i biskupskih konferencija odnosno partikularnih crkava prema Rimu i Papi. To je osobito u ekumenskom pogledu vrlo osjetljiv problem, ali i unutar same Katoličke Crkve. Primat rimskog biskupa je za katolike vjerska istina ili do-

PL 54, 628) i Leon Veliki (†461.), »Tko svima predstoji, mora biti izabran od svijuu« (Epist. 4,5; PL 50, 434).

⁵⁶ John R. QUINN, *Per una riforma del papato, Il Regno-Doc. 17/ 1996.*, str. 513–521 (konferencija održana 29. lipnja 1966. u Campion Hall /isusovci/ Sveučilišta u Oxfordu u povodu stote obljetnice toga collegea). Usp. str. 518. Valja pripomenuti da je dugo osporavani a danas sve više cijenjeni A. Rosmini u prošlom stoljeću među »pet rana Crkve« ubrojio i imenovanje biskupa *od strane civilne vlasti*, tada rašireno u katoličkim zemljama, ali to nije bilo u prilog centralizma u Crkvi nego želja za crkvenošću postupaka koja ne isključuje i određenu »demokraciju«. Rosmini je tada preporučivao »da se u izborima sasluša kršćanski puk i da se prihvati njegovo svjedočenje te da on ne bude ni moralno prisiljen da prihvati Pastira u kojega nema povjerenja i kojemu možda ne zna ni ime ni lice ni djela ni što se o njemu drži, dok ovce poznaju svojega pastira, kako je rekao Isus Krist.

Ja nisam rekao kako to treba učiniti: to je drugo pitanje: trebat će tražiti najpodesniji način: ipak izgleda sigurnim da moguć način neće uzmanjkati u vremenu kad je narodu dano da imenuje svoje predstavnike u parlamentima« (A. Rosmini, *Delle cinque piaghe della Santa Chiesa. Testo ricostruito nella forma ultima voluta dall' Autore con saggio introduttivo e note di Nunzio Galantino*, Ed. San Paolo, Cisello Balsamo /Milano/, 1997., str. 358).

gma, ali je u pitanju način vršenja toga primata. Isti nadbiskup Quinn iznosi problem:

»Treba pošteno priznati da mnogi pravoslavni i drugi kršćani kolebaju pristupiti u puno zajedništvo sa Svetom Stolicom ne toliko jer misle da su neki doktrinalni problemi nerješivi, a niti zbog nesretnih i žalosnih povijesnih događaja nego baš zbog načina na koji kurija rješava probleme. Treba također reći da je ta zabrinutost prisutna gotovo posvuda po svijetu: nedavni događaji u Švicarskoj, Austriji, Njemačkoj, Francuskoj, Brazilu, Africi i Sjedinjenim Državama su obični pokazatelji koliko je ova zabrinutost raširena. Ta se zabrinutost odnosi na imenovanje biskupa, odobrenje dokumenata poput *Katekizma Katoličke Crkve*, teško smanjenje broja svećenika uz popratno opadanje mogućnosti vjernika da sudjeluju u misi, na srodnu temu kleričkog celibata, ulogu biskupskih konferencija, ulogu žena i problem redjenja žena. Ove teme sadrže dva elementa: odluku Svete Stolice o određenom problemu i način na koji se ove odluke donose i primjenjuju. Na primjer, jesu li ove odluke nametnute bez konzultacija s biskupima i bez potrebnog dijaloga? Bivaju li biskupi imenovani protiv teških prigovora sa strane pučanstva i svećenika dotične biskupije? Tamo gdje je odgovor na ova i slična pitanja potvrđan, postoje ozbiljne teškoće za kršćansko jedinstvo.⁵⁷

Primat rimskog biskupa je božanskog podrijetla, ali i svaki biskup prima svoju vlast izravno od Krista. Pitanje je kako spojiti ta dva elementa crkvenosti, a povijest nas uči da su bile i neke veće crkvene jedinice – metropolije ili pokrajine, čak i mnogo širi »patrijarhati« – s velikim prostorima autonomije. Po nekima (kard. Ratzinger) biskupske konferencije su praktične operativne ustanove, bez nekoga posebnog eklezijalnog statusa. Drugi (kard. Danneels) se opet pribijavaju »nacionalnih« biskupskih konferencija, jer kriju opasnost nacionalizma kojemu nema mjesta na području vjere. Ako i ima nešto istine u tome, to ne bi smjelo biti razlogom da se jednostavno omalovaže posredna tijela između pojedinog biskupa i Pape. Drugi vatikanski sabor je pokazao smjer kojim bi trebalo ići: temeljna teza o »ontološkom« prioritetu »Božjega naroda«, unutar kojega valja govoriti o vlasti u Crkvi i, posebice, o »kolegijalitetu« u zboru biskupa s Papom na čelu (LG III, 22). Konkretno posredne oblike nije lako pronaći, ali se ne bi smjelo odustati od traženja.

Primat, centralizacija i katoličko »zajedništvo« (communio)

Mnogi ističu kako je danas Katolička Crkva centraliziranija nego ikada ranije u povijesti. Razvoj novijeg vremena pridonio je sve većoj centralizaciji, koja je našla svoj najvidljiviji izraz na Prvom vatikanskom saboru i, još više, u njegovu

⁵⁷ Quinn, ondje, str. 516.

ozračju.⁵⁸ Danas ne samo povijesni, biblijski i dogmatski nego i pastoralni i ekumenski razlozi zovu na preispitivanje kršćanskog zajedništva te nezabludivosti i primata rimskoga biskupa. U enciklici *Ut unum sint* sadašnji Papa uviđa taj problem te dopušta da se raspravlja, barem u ekumenskom pogledu, o mogućnosti eventualnih pomaka.⁵⁹

Ovo je svakako, u strukturalnom pogledu, u samoj jezgri crkvenih problema i bilo bi naivno očekivati nekih većih i naglih pomaka, iako se mnogima čini da bi trebalo hitno poduzeti barem neke korektive i promjene.

Crkva i supsidijarnost

S obzirom na civilno društvo katolički socijalni nauk iznosi *načelo supsidijarnosti* kao jedno od temeljnih načela, kako je to klasično formulirano u enciklikama *Quadragesimo anno* (br. 90–81) Pija XI. i, opširnije, u *Mater et Magistra* (br. 57–59, 122, 160) Ivana XXIII. To načelo, nekada smatrano »katoličkim«, danas je općenito priznato kao temeljno načelo društvenog života (na primjer, u procesima europske integracije), jer izražava ono najbolje i naravno s obzirom na odnos »pojedinaac i društvo« (decentralizacija – centralizacija).

Vrijedi li to načelo i za Crkvu? Ona je ne samo otajstvo, misterij, nego i vidljiva ljudska i zemaljska ustanova te se može razborito pretpostaviti da, kao takva, podliježe nekim sociološkim zakonitostima kao i druge ljudske ustanove. Obično se kao polazište raspravljanja uzimaju riječi Pija XII.:

»Tako Crkva u svom razvoju slijedi bez prekida i udara providnosni put vremena i okolnosti. To je duboki smisao njezina životnog zakona trajne prilagodbe koji su neki, nesposobni da se uzdignu na ovako veličanstveno poimanje, protumačili i prikazali kao oportunitizam. Ne, univerzalno poimanje Crkve nema ništa zajedničko s uskošću jedne sekte ni s isključivošću jednog imperijalizma zarobljena svojom tradicijom.«⁶⁰

⁵⁸ Mnogi su bili začuđeni kad je poznati isusovački časopis *La Civiltà Cattolica*, od svog početka u prošlom stoljeću u obrani papinstva i pisan u sjeni kupole sv. Petra kao poluslužbeni vatikanski časopis, 1985. g. napisao krajnje kritičan članak o jednostranom ekleziološkom »maksimalizmu«, »piramidizmu« te »supraeklezijalnom« i skoro »transcendentnom« ozračju stvorenom oko Pape, koje pogoduje »papolatriji«. Članak je izišao s istaknutim potpisom: »La Civiltà Cattolica«. Začudo, nije bilo uobičajenih reagiranja iz Vatikana. Dobiva se očit dojam da je napisan u dogovoru s nekima pri vrhu Crkve. Usp. Il ministero del Papa dopo i due concili vaticani, u *La Civiltà Cattolica*, br. 3249, 2. studenoga 1985., str. 209–221. Neki gorljivi katolici, uključujući i svece (na primjer, Don Bosco), dali su povoda širenju takva mentaliteta.

⁵⁹ »Trebalo bi u svakoj stvari dokazati brigu da se izade ususret onome što naša kršćanska braća zakonito žele i očekuju od nas, poznavajući njihov način mišljenja i njihov senzibilitet« (Ivan Pavao II., *Ut unum sint*, 87).

⁶⁰ AAS 38 /1946/, 144–146.

Nadbiskup Quinn spominje kako je *Sinoda biskupâ 1967.* dala votum da supsidijarnost uđe u novi Zakonik kanonskog prava, a *Sinoda biskupâ 1969.* dodatni votum da se ona primijeni na biskupske konferencije. Doista, u predgovoru *Zakonika kanonskog prava 1983.* stoji da je za izradbu novog *Zakonika* bila jedna od temeljnih smjernica: »Neka se dobro pripazi na načelo koje izvire iz prethodnoga (oprosti, biskupi–vrhovna vlast, M.V.), a koje se naziva načelo supsidijarnosti, te u Crkvi treba da se primjenjuje to više, što je služba biskupa s pripadajućim ovlastima božanskoga prava«. ⁶¹ Dakle dogmatski su razlozi odlučujući, zaključuje Quinn, a ne kao da je samo riječ o zahtjevu vremena.

Quinn navodi i riječi kardinala G. Benellija, dobrog poznavatelja vrhovnog crkvenog mehanizma (o njemu se čak govorilo da je »papabile«): »Realna i djelotvorna moć Papine jurisdikcije nad cijelom Crkvom je jedna stvar. Ali centralizacija vlasti je druga stvar. Prva je božanski zakon; druga je ishod ljudskih okolnosti. Prva je proizvela puno dobrih stvari; druga je anomalija«. ⁶²

U Katoličkoj Crkvi u Americi velika je polarizacija. Mnogi biskupi i vjernici slažu se s nadbiskupom Quinnom u ocjeni situacije u općoj Crkvi. Glavni predvodnici suprotnog bloka su newyorški nadbiskup kard. John O' Connor i bivši predsjednik Američke biskupske konferencije kard. Law (Boston). Pokojni čikaški kardinal Bernardin je htio posredovati između skupina oko Quinna i O' Connora, ali se usprotivio kard. Law, htijući da se bezuvjetno provode smjernice koje dolaze iz Rima s obzirom na kompetencije biskupa i biskupskih konferencija. Ne treba posebno isticati da je to samo vrh šire polarizacije u tamošnjoj Crkvi.

Vatikanska kurija

Već su gotovo tradicionalne (i otrcane) pritužbe na račun Rimske kurije. Čule su se i na Drugom vaticanskom saboru (kardinali Frings i Liénart), a one se i danas nastavljaju. Kard. Evaristo Arns, nadbiskup Saõ Paula u Brazilu, u jednom intervjuu novinama »O Estado de Saõ Paulo« 1996. god., rekao je kako Papa prepušta Kuriji slobodne ruke. Kardinal je kritizirao Vatikan oštrije nego je to ikada učinio jedan brazilski biskup. Kako je on izjavio, Ivan Pavao II. prepušta vlast u Crkvi kardinalima, biskupima i patrima svoje okoline: »Po mom mišljenju sada vlada Kurija, iako po uputama Papinim«. Kardinal je nastavio: »Sadašnjega Papu više interesira putovati, moliti i biti misionarom nego brinuti se za Kuriju. Prepušta joj cijeli nadzor i ona uživa neusporedivo više nezavisnosti nego pod Pavlom VI.«. Papa je bio upozoren, ali nije htio ni čuti kritiku Kurije. Navodno je Papa odgovorio kardinalu iz Saõ Paula: »Kurija, to je Papa«. ⁶³

⁶¹ Hrv. prijevod: str. XLVI/XLVII.

⁶² Quinn, ondje, str. 519–520, pozivajući se na Y. Congar, *Eglise et Papauté*, 28.

⁶³ Prema vijestima agencije EFE 4. rujna 1996. (Rio de Janeiro). Usp. *Evangelium heute*, Cursillo 345, 33(1996), studeni, str. 10(138).

Valja ipak priznati da porijeklo nekih nezdravih i kriznih rješenja ne valja uvijek pripisivati Kuriji kao takvoj (tako umirovljeni biskup R. Stecher iz Innsbrucka).

Supsijarnost i »trijadna« struktura Crkve

Mnogi drže da se ne može očekivati smireniji hod prema budućnosti ako uz nezamjenjivu ulogu rimskoga biskupa (primat) i kompetencije pojedinih biskupa supsidijarno i strukturalno ne ojača treći »trijadni« sektor: sinode biskupa u Rimu,⁶⁴ biskupske konferencije/partikularne crkve (možda i patrijarhati: Azija, Afrika...), veći udio župnika i vjernika laika (uključujući žene) u biskupijskim i župnim strukturama itd. Bez tog otvaranja i poštivanja određene »demokracije« teško je gledati, ljudski gledano, s nadom u budućnost.

Već se je veliki ekleziolog Y. Congar prije više desetljeća zalagao za razvitak u tom pogledu, a danas su to dosta široke želje. O decentralizaciji, supsidijarnosti i određenoj »demokraciji« u Crkvi prilično se govori i piše, ali crkvena zbilja jako zaostaje. Među teolozima (Greshake, Pottmeyer...) svakako valja spomenuti V. Zsifkovitsa, gradišćanskog Hrvata i profesora socijalnog nauka Crkve i socijalnih znanosti na Bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Grazu, koji se u novije vrijeme vrlo izrazito i smiono pozabavio ovim pitanjem.⁶⁵

Crkvena kriza u Austriji

Inicijativa (platforma): »Mi smo Crkva«

Tri tjedna nakon što je u Austriji 1995. god. izbio mučni slučaj s bečkim nadbiskupom i kardinalom Groërom, na sam Veliki petak sastalo se u Innsbrucku troje vjeroučitelja (Religionspädagogen) s dr. Th. Plankensteinerom na čelu. Vidjevši kolebanje i sporost službene crkve, oni su sazvali tiskovnu konferenciju i najavili inicijativu u obliku »crkvenog plebiscita« (Kirchenvolks-Begehren). »Plebiscit« se sastojao u skupljanju potpisa o pet »vrućih« tema u Crkvi. Konkretna mučna situacija u Austriji bila je poticajem da ova laička inicijativa vrlo brzo nađe u Austriji preko petsto tisuća potpisnika, a proširila se na Njemačku, Švicar-

⁶⁴ Na temelju koncilskog dekreta o biskupima (CD 5) Pavao VI. je dokumentom *Apostolica sollicitudo* 15. 9. 1965. ustanovio sinodu biskupa, koja se prvi put sastala 1968. godine. Ovlasti sinode biskupa su savjetodavne naravi.

⁶⁵ V. Zsifkovits, *Mehr Chancen durch mehr Mitbestimmung. Zur Strukturreform der Kirche*, u *Stimmen der Zeit*, 214 (1996), Heft 1 – Januar, str. 42–54. Članak je pobudio znatan interes te ga je autor uzeo kao polazište za svoju nedavno objavljenu knjigu: A. Zsifkovits, *DIE KIRCHE, eine Demokratie eigener Art?*, Münster, Lit, 1997. Knjiga će sigurno izazvati brojne recenzije i diskusije.

sku, Italiju i neke druge zemlje i prerasla u međunarodnu inicijativu, formalno ustanovljenu na blagdan Bogojavljenja 1996.,⁶⁶ koja organizira u Rimu svoje »Međunarodne susrete Božjega naroda« (Incontro Internazionale Popolo di Dio, Internationale Kirchengvolks-Begegnung). Na »susretu« 22.–25. studenoga 1996. bilo je predstavnika iz deset zemalja i tom je prilikom izdana i »Rimska izjava«.⁶⁷ Ima nekoliko varijanti njihovih proglašenja, apela ili manifesta u raznim prilikama, ali sadržaj se svodi na sljedećih 5 točaka sljedećeg »Manifesta iz Rima« od 11./12. listopada 1997. godine (uglavnom sadržanih već u prvoj tiskovnoj konferenciji 1995. god.):

1. Izgradnja bratske Crkve: jednaka vrijednost svih krštenih. Uključiti Božji narod u izbor biskupa.
2. Jednaka vrijednost za muškarce i žene: pristup žena crkvenim službama.
3. Slobodan izbor između bezbračnog i bračnog oblika života za sve u službi Crkve.
4. Pozitivno vrednovanje spolnosti. Priznavanje osobne odluke po savjesti.

⁶⁶ Appello del popolo di Dio *Noi siamo la Chiesa*, 6. siječnja 1996. *Il Regno-Doc.* 3/1996., str. 120.

⁶⁷ *Rimska deklaracija*: Predstavnici, žene i muškarci, iz deset zemalja – Austrije, Brazila, Francuske, Njemačke, Italije, Južnog Tirola (Italija), Nizozemske, Portugala, Španjolske, Velike Britanije i Sjedinjenih Američkih Država – sastali su se od 22. do 25. studenoga 1996. u Rimu radi promicanja reformi u Rimokatoličkoj Crkvi.

Na grobu sv. Petra sjetili smo se riječi iz Prve Petrove poslanice: »Ali vi ste rod izabrani, kraljevsko svećenstvo, sveti puk, narod stečeni da naviještate silna djela onoga koji vas iz tame poziva k divnom svjetlu svojemu« (1 Pt 2,9–10).

Osnovali smo MEĐUNARODNI POKRET *MI SMO CRKVA* da se povežemo, ojačamo našu komunikaciju unutar Crkve i dalje širimo izjašnjavanje Božjega naroda (neka vrsta vjerničkog plebiscita, Kirchengvolks-Begehren, op. M.V.). To izjašnjavanje, najprije provedeno u Austriji, Njemačkoj i Južnom Tirolu, izražava neodložan zov za Crkvom koja uzima ozbiljno suodlučivanje, za Crkvom u kojoj će sve službe biti otvorene za žene i muškarce, za Crkvu slobodnog izbora oblika života u celibatu ili ne, za Crkvom koja spolnost vrednuje pozitivno i priznaje prednost savjesti, za Crkvom koja se obvezuje na socijalnu pravdu i ljudska prava i za Crkvu koja ne izgraničuje svoje članove. Izjašnjavanje Božjega naroda je nastalo kao odgovor na patnju mnogih u Crkvi, u kojoj nedostaje slobode, pravde i milosrđa. U duhu Drugoga vatikanskog sabora zahtijevamo dijalog, koji vodi pravoj obnovi i konkretnim reformama. Mi sami poduzimamo prve korake za ostvarenje tih ciljeva.

Predstavnici izražavaju svoju solidarnost s kršćankama i kršćanima kao i s organizacijama u »Drugom« i »Trećem« svijetu, koje se snažno zalazu za Crkvu oslobođenja za muškarce i žene. Predstavnici su odlučili da 11. listopada 1997. provedu u Rimu međunarodni »Susret Božjega naroda« (Kirchengvolks-Begegnung, Incontro del popolo di Dio), koji će biti spojen s hodočašćem iz raznih zemalja. Ovaj nadnevak je izabran zbog sjećanja na Drugi vatikanski sabor prije 35 godina, koji je u Božjem narodu probudio nade dosad samo nedostatno ispunjene« (1. Gemeindebrief der Bewegung Wir sind Kirche, Nr. 7/96. *Usp. Evangelium heute*, Cursillo 347, 34/1997/, siječanj, str. 10/10/).

5. Radosna vijest umjesto prijeteće vijesti: dijalog i sloboda riječi i misli. Bez prijeteći i isključivanja u rješavanju problema, osobito kad je riječ o teozima i teologinja-ma.⁶⁸

Budući da je riječ o masovnoj inicijativi, biskupi su se našli u škripcu, posebice u Austriji, gdje preko pola milijuna ljudi stoji iza ove inicijative.⁶⁹ O teškoj situaciji Crkve govore neki napisi i u našem tisku.⁷⁰ Tamošnji biskupi izašli su s planom »Dijaloga za Austriju«, kojim nastoje integrirati i tu inicijativu u crkveni život i koji je zacrtan vrlo široko, uključujući i socijalna pitanja. Dijalog preostaje kao jedini put, iako neće biti lagan. Kao otežavajuću okolnost neki spominju neka pisma koja je kard. Ratzinger privatno pisao predsjedniku Austrijske biskupske konferencije, potičući na obuzdavanje te inicijative i neuključivanje u »dijalog«, jer razaraju Crkvu, ali je na kraju izjavio kako nema »načelnih prigovora« njezini sudjelovanju, uz uvjet da to ne znači »službeno i crkveno priznanje« te skupine. Situacija je teža i zbog toga što je ponovno izbio na površinu »slučaj Groër« unutar benediktinskog reda (kojemu pripada bivši bečki nadbiskup i kardinal) te je opat dr. Clemens Lashofer (opatiya Göttweig) zatražio vizitaciju. Benediktinski opat primas M. Rooney došao je iz Rima kao vizitator (u pratnji opata Heeremanna iz Njemačke). Po prilici u isto vrijeme dali su izjavu nadbiskupi G. Eder (Salzburg) i Chr. Schönborn (Beč, kardinal) te biskupi E. Kapellari (Gurk-Klagenfurt) i J. Weber (Graz, predsjedavajući Austrijske biskupske konferencije), kojom žale i osuđuju postupak i šutnju bivšega bečkoga nadbiskupa).⁷¹ Neki drže da će uskoro uslijediti najviša apostolska vizitacija kako bi sam Papa donio sud (o kardinalima u Crkvi sud pripada njemu) prije posjeta Austriji u lipnju 1998. U međuvremenu kardinal Groër je na poticaj crkvenih vlasti napustio Austriju.

Pisma biskupa R. Stechera

Biskup R. Stecher (Innsbruck) bio je poznat po svojoj samostalnosti mišljenja i stavova. Mnogi su bili iznenađeni izvacima iz njegovih »Pisma o gorućim pitanjima u Crkvi«, koji su se pojavili u Münchenskim novinama *Süddeutsche Zei-*

⁶⁸ Tekst »Manifesta iz Rima« u *Evangelium heute*. Cursillo 355, studeni, 34(1997), str. 3(131).

⁶⁹ Nastajanje, teme i razvoj inicijative/platforme »Mi smo Crkva« prikazani u knjizi PLATTFORM »WIR SIND KIRCHE« (Hg.), *Eros Liebe Sexualität*. »Herdenbrief« und Begleittexte, Thaur, Druck- und Verlagshaus Thaur, 2. izd., 1996.

⁷⁰ Poznati austrijski političar i bivši zamjenik kancelara Erhard Busek, inače uvjereni katolik, reći će čak kako bi austrijski biskupi trebali prestati govoriti prema vani te najprije zapodjenuti pravi razgovor međusobno (podjele među njima su previše očite), jer »Crkva ove vrste je suvišna (ist verzichtbar)«. Usp. intervju u *Die Furche* 29. 1. 1998., str. 7.

⁷¹ Tekst izjave su objavili brojni austrijski i njemački dnevni listovi, crkveni i svjetovni (npr. *Rupertusblatt* iz Salzburga 5. 3. 1998. ili *Deutsche Tagespost* 3. 3. 1998.).

tung 13./14. prosinca 1997. (tjedan dana prije Stecherova umirovljenja: htio ga je napisati dok je još bio u službi), a onda u cjelini u drugim listovima i časopisima.⁷² Pismo nije bilo namijenjeno javnosti nego nekim biskupima, no nekako su novinari došli do njega, što danas nije rijetkost.

Povod pismu bila je rimska uputa o laicima od 15. 8. 1997. Biskup Stecher se zalaže da se više mjesta dade laicima u Crkvi. On ne vidi razloga zašto kompetentni laik ne bi mogao čak i propovijedati za vrijeme Euharistije, u posebnim slučajevima kad to ne može dolično obaviti svećenik (na primjer, zbog bolesti ili starosti). Ističe važnost Euharistije u kršćanskom životu, s jedne strane, i nedostatak zaređenih svećenika. Polazeći od toga da je često vjernički puk bez mogućnosti pristupa sakramentima, on postavlja pitanje veze između celibata i svećeničkog reda. Na račun vrhovnoga crkvenog vodstva ima vrlo teške zamjerke: »Ma koliko to bilo mučno reći, porazno je da sadašnje vodstvo Crkve jednostavno pokazuje teološki i pastoralni deficit«. Posebice se zalaže za svećenike koji su napustili svećeničku službu i civilno se oženili. Odugovlačeći i praktično ne rješavajući njihove molbe za oprostom od svećeničke obveze celibata, crkvena vlast, po mišljenju biskupa Stechera, postupa suprotno evanđeoskoj dužnosti oprostjenja (Mt 16,18) i pokazuje nedostatak milosrđa. O tome teške riječi: »Kako stvari sada stoje, Rim je izgubio lice milosrđa i stavio ono reprezentativne i tvrde vlasti«.

Shvatljivo je da će ovakve riječi i stavovi izazvati teške i duboke reakcije, i među vjernicima i među biskupima. Predsjednik Austrijske biskupske konferencije biskup Weber iz Graza poštuje osobni stav biskupa Stechera, ali kaže kako i Papa ima svoje razloge na razini opće Crkve. Sa Stecherom se izričito ne slažu salzburški nadbiskup Eder (Papi je pisao posebno pismo solidarnosti)⁷³ i njegov pomoćni biskup Laun te biskup Krenn iz St. Pöltena. No mnogi će se složiti s mišljenjem sada već umirovljenog biskupa Stechera i podržati ga.⁷⁴ Stari i poznati moralist B. Häring drži da Stecherovo pismo »znači za Crkvu čas milosti«.⁷⁵ Stecher će mjesec dana kasnije napisati drugo pismo u kojem potvrđuje svoj »state-

⁷² Vidi: *Evangelium heute*. Cursillo 357, siječanj 35(1998), str. 6(6)–8(8).

⁷³ U samom Salzburgu predstavnik prezbiterijskog vijeća i pedeset svećenika solidarizirat će se s biskupom Stecherom.

⁷⁴ Akciju potpisa je dosad (početak veljače 1998.) potpisalo skoro 800 svećenika, a taj broj raste. Podršku je već potpisalo »niz sveučilišnih profesora, velik broj opata i prelata, pripadnici 22 redovničkih zajednica, više desetaka dekana... i posve očito revni svećenici. Ali i tisuće laika pismeno su se pridružili Stecherovu mišljenju« (J. Cascales, u *Evangelium heute*. Cursillo 358, Bebruar 35(1998), str. 2(18)).

⁷⁵ »Ne treba biti prorokom da se pretskaže kaže kako će pismo biskupa Stechera ući u povijest kao dokument i vjerskog gledanja i otkrivajuće humanosti« (B. HÄRING, u *Evangelium heute*. Cursillo 357, siječanj, 35(1998), str. 9/9/).

ment«, obrazlaže razloge i okolnosti te odgovara na prigovore, posebice s biskupske strane.⁷⁶

Budući da je situacija krajnje teška, kletijanac P. Josef Cascales, promicatelj duhovnog pokreta »Cursillo« na njemačkom govornom području sa sjedištem u Beču, pokrenuo je akciju potpisa–peticiju za »neodgodivu obnovu Crkve u glavi i udovima«.⁷⁷

Zaključak

Kad bismo htjeli sažeti ukratko uočljivija žarišta crkvenih kriza *uglavnom u strukturalnom pogledu*, trebalo bi svakako iznijeti sljedeće:

- katolički (kršćanski) identitet Crkve i kulturalne promjene (sekularističko i interkulturalno ozračje, »tradicionalisti« i »progresisti«, ekumenizam),
- elementi »demokratičnosti«, supsidijarnost i »trijadna« struktura Crkve (vršenje papinske službe, sinoda biskupa /patrijarhati?/, biskupske konferencije i partikularne crkve, kompetencije kolektivnih organa),
- imenovanje biskupa,
- svećeništvo i celibat,
- mjesto i uloga laika i posebice ženâ u Crkvi
- moć i pravo u Crkvi,⁷⁸

⁷⁶ R. STECHER, Versuch einer Antwort auf die im Zusammenhang mit meinem Statement von österreichischen Bischöfen und anderen verbreiteten Vorwürfe, u *Evangelium heute*. Cursillo 358, veljača, 5(1998), str. 6(22)–9(25).

⁷⁷ *Frankfurter Allgemeine Zeitung* 17. 1. 1998., str. 12.

⁷⁸ Naknadna napomena: Novi »motuproprij« Ivana Pavla II. »Radi zaštite vjere« (Ad tuendam fidem) od 18. svibnja 1998. s novom formulacijom »Ispovijesti vjere i prisege vjernosti« (nakon onih iz 1989. i 1967.) i s dopunama u Zakoniku kanonskog prava (kan. 750. i 1371; odgovarajuće promjene i u Kanonskom pravu Istočnih Crkava), obznanjen je zajedno s tumačenjem Zbora za nauk vjere od 29. lipnja 1997. godine. Bitna je novost pooštrena obveza, uz prijetnju sankcijama, prihvaćanja vjerom i onih istina koje, iako formalno dosad nedefinirane kao sadržane u Objavi, vrhovno učiteljstvo proglasi konačno obvezujućima u sadržajnom pogledu (u svom redovitom naučavanju, što čini mnoge teologe u nekim slučajevima perpleksnima), jer su u tijesnoj vezi s pokladom vjere. Tumačenje Zbora za nauk vjere navodi više primjera (zakonitost izbora pape i održavanja koncila, valjanosti anglikanskih ređenja te proglašenja blaženih i svetih /tzv. »facta dogmatica/, čak spominje prostituciju i bludnost /potpisanome nije poznat teolog koji bi njihovu nemoralnost kao takvu stavljao u pitanje/), ali na prvom mjestu spominje pitanje svećeničkog ređenja rezerviranog muškim osobama, što uz osudu eutanazije izgleda i glavni razlog za donošenje dokumenta.

»Ispovijest vjere i prisega vjernosti« odnosi se na više osoba pri nastupu u crkvene službe, ali reakcije i komentari govore da se dokument u prvom redu odnosi na teologe. Ako se i drži da ona ima svoje opravdanje, jer treba biti više suglasnosti u Crkvi i garancija autentičnosti u bitnim pitanjima, mnogi se pitaju koliko je to moguće u nekim slučajevima danas postići prav-

- pravna procedura te ljudska i kršćanska prava u Crkvi,
- pitanje »glasnosti«, tj. otvorenosti u Crkvi i stav prema modernim medijima,
- specifično kršćansko gledanje na spolnost, brak i obitelj,
- pobačaj, biotehnologija, rastavljeni i civilno vjenčani, »bezbračne« obiteljske zajednice...).

Krize u Crkvi su velike. Mi obično držimo da su danas najveće, no to nije baš sigurno, jer uvijek ih je bilo. Čak u nekim okolnostima, barem izvana i površno gledano, dramatičnije nego danas. Pustivši po strani komunističke i nacističke progone, sjetimo se samo revolucijâ 19. stoljeća, francuske revolucije, krize u vrijeme reformacije, srednjovjekovnih kriza (usp. viđenje sv. Franje o crkvi koja se ruši!) i sukoba s njemačkim carevima i francuskim kraljevima sve do iza-zova, suprotstavljanja i progona u prvim kršćanskim stoljećima. Recenzent jedne velike »Povijesti Crkve« (Fliche-Martin) spominje kako treba pročitati tu »Povijest Crkve« (ili druga slična djela) da bismo mogli današnje teškoće i krize vidjeti u pravoj perspektivi. No to nije razlog za naivni optimizam. Teškoće i problemi su doista vrlo teški i ozbiljni i treba im prići sa svom mogućom zauzetošću, ali i s pouzdanjem i nadom u pomoć odozgo, u Duha Svetoga koji obnavlja lice zemlje i, posebice, Crkve. Stoga s pravom poručuje Ivan PAVAO II. već od početka svojega pontifikata: »Nemojte se plašiti!« (usp. Mt 14,27).

Zusammenfassung

ELEMENTE DER ETHISCHEN KRISE IN DER KIRCHE

Der Artikel besteht aus zwei Teilen (der erste Teil wurde in BS 67/1997/, Nr. 2–3, S. 223–235) veröffentlicht. Der Autor befasst sich mit der Krise in der heutigen Kirche und versucht, die wichtigsten unter ihnen anzuführen und zu beschreiben. Da die Krise in der Kirche hauptsächlich auf dem Hintergrund des Umbruchs und der entsprechenden Krise in der allgemeinen Kultur zu sehen ist, wird im ersten Teil das kulturgeschichtliche Um-

nim mjerama, a da se ne postignu suprotni učinci. S druge strane, teologija kao znanost mora imati slobodu da čuva svoju metodologiju i vjerodostojnost, u javnosti i na znanstvenoj razini (iako sui generis), čime će ujedno najbolje pomoći učiteljstvu u Crkvi da djeluje na visini svoje odgovorne službe (zbog toga razna povjerenstva, instituti i stručnjaci). Mnogi se boje da bi doslovna i previše zelantna primjena ovog »motuproprija«, bez nužnih distinkcija u ozbiljnim teološkim pitanjima, mogla više štetiti nego koristiti, stvarajući klimu nepovjerenja i prisile (drugo je pitanje kad je posrijedi bahato neznanje ili neodgovorna površnost) i time produbiti napetosti i krize.

feld der kirchlichen Krise beschrieben: der Säkularismus, der Pluralismus und der Individualismus, die durch das Zweite Vaticanum selbst gewollten und verursachten Änderungen, die mehr induktive und geschichtliche Methode in der Theologie, der anthropologische Ansatz, die Postmoderne, die neue Medienkultur usw. Im zweiten Teil werden die meistdiskutierten Brennpunkte der Krise angeführt und kurz besprochen: die Rezeption des Zweiten Vatikanums, die Krise um »Humanae vitae« und um »Donum vitae«, die praktischen Aspekte der Abtreibungsfrage, Sexualethik und Ehefragen, kirchlicher Status und die Frage des Kommunionempfangs der wiederverheirateten Geschiedenen, der priesterliche Zölibat, die Demokratie und die Medienkultur, die Rolle der Laien und der Frauen in der Kirche, das Verhältnis zwischen dem Petrusamt (mit der Kurie) und den Bischofskonferenzen und einzelnen Bischöfen, die Bischofsnennungen usw.

Ungeachtet der vielen Krisenerscheinungen könnte man nicht sagen, dass es heute wesentlich schlechter sei als in früheren Zeitaltern der Kirchengeschichte. Hoffentlich sind manche der heutigen Krisen Geburtskrisen einer neuen Ära für die Kirche im dritten Jahrtausend.

Schlüsselworte: *Ethik, Moral, Krise, Kirche, Gesellschaft*